

5. Гуржій А.М. Про роль прогнозно-аналітичного забезпечення при прийнятті управлінських рішень / А.М.Гуржій // Інформація, аналіз, прогноз – стратегіческие рычаги эффективного государственного управления. Материалы III международ. науч.-практ. конф. – К.: УкрИНТЭИ, 2002. – С.4-7.
6. Рогожин М.В. Информационные технологии в системе политического управления / М.В.Рогожин // Информация, анализ, прогноз – стратегические рычаги эффективного государственного управления. Материалы III Международ. науч-практ. конф. – К.: УкрИНТЭИ, 2002. – С.37-39.
7. Рогожин М.В. Информационные технологии в системе политического управления / М.В.Рогожин // Информация, анализ, прогноз – стратегические рычаги эффективного государственного управления. Материалы III Международ. научю-практ. конф. – К.: УкрИНТЭИ, 2002. – С.37-39.
8. Бакуменко В.Д. Формування державно-управлінських рішень: Проблеми теорії, методології, практики / В.Д.Бакуменко. – К.: Вид-во УАДУ, 2000. – 328 с.
9. Ставицька О. Моніторинг політичний / О. Ставицька // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю.Левенець (голова), Ю.Шаповал (заст.голови) та ін. – К.: Парламентське видавництво, 2012. – С. 464.
10. Саати Т.Л. Математические модели конфликтных ситуаций /Т.Л.Саати. – М.: Знание, 1977. – 356 с.
11. Proctor J.H. A Theoretical Basis for International Organization Change with Comments from a Thirty Year Perspective / J.H. Proctor // Journal of the Washington Academy of Science. –1992. –Vol. 82. – № 1. – P.123-134.
12. Гондюл В.П. Моделювання та прогнозування конфліктних і кризових явищ розвитку держави / В.П.Гондюл // Інформація, аналіз, прогноз – стратегіческие рычаги эффективного государственного управления: Материалы III междунар. науч.–практ. конф. – К.: УкрИНТЭИ, 2002. – С. 72-74.

УДК 323.28

В. Ю. Кравченко

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ВПЛИВ АСИМЕТРИЧНОЇ СТРАТЕГІЇ НА ТРАНСФОРМАЦІЮ ПОЛІТИЧНОГО НАСИЛЛЯ

Розглянуто основні закономірності використання асиметричної стратегії в рамках політичних відносин та їх вплив на трансформацію природи сучасного політичного насилля.

Ключові слова: асиметрія, політичне насилля, трансформація, нерівність.

Рассмотрены основные закономерности использования асимметричной стратегии в рамках политических отношений и их влияние на трансформацию природы современного политического насилия.

Ключевые слова: асимметрия, политическое насилие, трансформация, неравенство

The basic laws using asymmetric strategies within political relations and their impact on the transformation of the nature of modern political violence.

Keywords: asymmetry, political violence, transformation, inequality.

Стрімке зростання технологічного розриву, поглиблення дисбалансу військової могутності між воюючими сторонами, зростання кількості недержавних учасників конфлікту, приватизація війни призводить до трансформації природи і структури сучасного політичного насилля.

Все частіше учасники конфлікту вдаються до стратегії асиметричного застосування політичного насилля, прагнучи подолати структурну, технологічну, інформаційну, статусну та ресурсу нерівність і виявити вразливі місця супротивника. Дослідження теорії асиметричнополітичного насилля пов'язане з роботами Е. Макка, Т. Пола, Р. Томпсона, Д. Петреуса, Дж. Рекорда, К. Мітчелла Л. Дериглазової, К. Степанової, які виявили основні закономірності та парадоксальний характер сучасних насильницьких протистоянь. На думку Е. Макка, головну роль в трансформації сучасного політичного насилля відіграє ресурсно-силова

асиметрія, яка породжує нелінійний (непрямий) розвиток політичного протистояння. Це стає головною причиною політичної, а не військової (силової) поразки сильного і перемоги слабшого (парадоксальний прояв асиметрії) [9, р. 176]. З огляду на це, мета даного дослідження полягає в з'ясуванні основних підходів до розуміння сутності асиметричної стратегії в рамках політичних відносинах та аналізі впливу даного чинника на трансформацію сучасного політичного насилля.

В ситуаціях асиметричного політичного насилля спостерігається розмивання географічних і часових кордонів, а також відмінностей між цивільними і військовими особами. Слабша сторона конфлікту намагається уникнути класичного прямого зіткнення, переміщуючи протистояння з однієї місцевості в іншу. Досить часто, таке політичне насилля свідомо здійснюється у густозаселених територіях, що підвищує ймовірність залучення до конфлікту цивільних осіб, які перетворюються на беззахисні мішені. Внаслідок цього ускладнюється можливість вірної ідентифікації законних учасників конфлікту. Рівень і динаміка політичного насилля, в таких умовах, постійно змінюються.

Поняття «асиметричне насилля» використовується для опису ситуацій нерівності і відсутності рівноваги між учасниками конфлікту. Дисбаланс між протилежними сторонами може бути настільки значним, що слабша сторона не має жодних шансів на перемогу, за умов безпосереднього, прямого протистояння. Це яскраво демонструє каузальний зв'язок між такою силовою нерівністю і поширенням у сучасному світі асиметричних форм політичного насилля. Під асиметрією розуміють відсутність симетрії, балансу, рівності, гармонії [1, с. 142]. В рамках соціально-політичних досліджень концепція асиметрії найбільше використовується для дослідження конфліктів різного рівня – від локального до глобального. Крістофер Мітчелл визначає асиметрію, як динамічний і багатогранний феномен з диференційованим розподілом відповідних ресурсів і суттєвих характеристик учасників конфліктної системи [10, р. 26].

К. Степанова пропонує розглядати асиметрію як двостороннє співвідношення, в рамках якого перевагами однієї сторони є сила і статус, а іншої – ідеологічний, мобілізаційний та організаційний потенціал. В умовах асиметричного насилля застосовується такий метод ведення бойових дій, який дозволяє максимально використовувати слабкі та вразливі сторони противника і спирається на суттєву різницю між сторонами у військовій силі, технологіях, озброєнні і правилах ведення військових дій [4, с. 49]. Асиметричність передбачає не лише різницю в методах і технологіях, а й в системі цінностей, організації, часовій перспективі. На думку Р. Томпсона, вирішальну роль в характері протікання асиметричного політичного насилля відіграє підтримка «серцем і розумом» з боку місцевого населення. Така масова підтримка являється обов'язковою і вирішальною умовою перемоги більш слабкої сторони в асиметричному конфлікті. В межах політичної науки, асиметричність вказує на характер взаємовідносин та взаємозв'язків між суб'єктами в політико-правовій системі. Відбувається формування відносин особливого типу: рівність – підкореність; вертикальність – горизонтальність; плюралістичність – ієрархічність.

В рамках політичної науки сформувалася низка підходів до розуміння принципів асиметричного політичного насилля:

1. Політико-правовий підхід – в рамках якого, розглядають насильницьке протистояння між різними за статусом суб'єктами в межах однієї правової системи;

2. Традиційний підхід – розкриває зміст силової та ресурсної нерівності між учасниками політичного насилля;

3. Парадоксальний підхід – дозволяє проаналізувати причини і особливості поразки сильнішого учасника конфлікту;

4. Тактико-стратегічний підхід – характеристика тактики і стратегії асиметричної боротьби, які дозволяють компенсувати слабкість однієї із сторін насильницького протистояння;

5. Суб'єктивістський підхід – акцентує увагу на відмінності цілей та інтересів між суб'єктами протистояння;

6. Психологічний підхід – характеризує специфічні мотиваційні і ціннісні пріоритети, які впливають на розпалювання або затухання актів асиметричного насилля.

Політичні цілі, заради досягнення яких використовується насилля, стають розмитими і аморфними, бо через асиметричний характер протистояння своє колишнє значення втрачають такі поняття, як «перемога» та «поразка». Акти асиметричного політичного насилля відрізняються прихованістю політичних цілей, про істинність, яких можливо лише здогадуватися, а також повною неможливістю юридично довести причетність будь-якої неурядової організації чи окремої особистості до здійснених проявів насилля. Найскладніше спрогнозувати методи асиметричного політичного насилля, можливо виявити їх спектр, але з точністю вказати який саме, де, коли і як буде використано майже неможливо. Одна з головних особливостей такого політичного насилля – це анонімність суб'єктів, тобто відсутність конкретного джерела і виконавця, якого можна було б звинуватити у насильницьких діях [7, р. 770].

Для асиметричного політичного насилля притаманні п'ять найважливіших характеристик:

1. Асиметрія сили – якісна силова нерівність, яка передбачає різницю в військовому, технологічному і політико-економічному потенціалі антагоністичних сторін;
2. Асиметрія статусу – невідповідність формального статусу сторін конфлікту в межах існуючої національної і міжнародної системи;
3. Двостороння асиметрія – сильна сторона володіє не лише перевагами, а й слабостями, які не дозволяють їй залишатися цілком невразливою. Використання слабшою стороною цієї слабкості дозволяє перетворити пряму, односторонню асиметрію в зворотну та двосторонню;
4. Ідеологічна асиметрія – використання слабшою стороною переваг екстремістських ідеологічних установок, які дозволяють збільшити мобілізаційні можливості в умовах асиметричного протистояння. Це своєрідний мобілізаційно-ідеологічний дисбаланс між суб'єктами насилля, який дозволяє по різному інтерпретувати базові поняття «безпеки», «перемоги», «поразки»;
5. Структурна асиметрія – значна різниця в організаційних формах та мобілізаційній структурі антагоністичних сторін.

Стрімке поширення асиметричного політичного насилля у сучасному світі більшість аналітиків пов'язують з формуванням нових недержавних суб'єктів політичних відносин, які прагнуть обмежити силу супротивника і використати власні переваги проти його слабких сторін. Це дозволяє їм отримати стратегічну перевагу за рахунок використання елементів несподіванки і неочікуваності.

Користуючись досягненнями глобального інформаційного середовища одна із сторін здатна з мінімальними витратами знайти і завдати удару по вразливим місцям ворога. Сучасні національні і транснаціональні групи вдаються до використання асиметричних форм політичного насилля переслідуючи релігійні, етнічні, ідеологічні, племенні, культурні та незаконні економічні цілі. Все це, підвищує не контрольованість, нестабільність та анархічність сучасної міжнародної політичної системи [8, р. 3].

Нові суб'єкти політичних відносин (терористи, міжнародні і транснаціональні злочинні організації, повстанці) практично постійно живуть у стані війни і облоги, тому політичне насилля для них стає засобом існування. Вони використовують регіони з слабкою і невдалою державністю в якості притулку, а невдоволення місцевого населення стає для них запорукою підтримки. Тактика асиметричного застосування політичного насилля вимагає швидкого прийняття рішень, ініціативності, гнучкості та нестандартності мислення.

Вдаючись до використання асиметричних форм політичного насилля одна зі сторін конфлікту не обов'язково прагне перемогти, її головним завданням є виснаження опонента до такого рівня, щоб його подальша участь у конфлікті була неможливою або невигідною. Це дозволяє слабшій стороні цілеспрямовано затягувати протистояння, змушуючи сильнішу сторону відмовитися від подальшої агресії. Рафаель Березвіль виправдовує той аргумент, що асиметричне насилля слід розглядати в якості нового типу конфлікту, по відношенню до якого стратеги повинні виробити нові підходи і способи мислення [6, р. 4].

Асиметричне політичне насилля відрізняється від класичного симетричного тим, що резульвати безпосереднього прямого протистояння на полі бою не є вирішальними. Так, для деяких ісламських угруповань перемога, скоріше за все, пов'язана з актом опору і боротьби, а не з результатами прямого бою. Було б помилково з боку стратегів ігнорувати ці особливості. Використання асиметричної стратегії не передбачає максимізацію насилля, а скоріше, дозволяє спровокувати масштабну реакцію, використовуючи емоційний і культурний вплив. Це дозволяє перенести конфлікт в нові простори (символічний, людський), в рамках яких традиційні засоби і форми політичного насилля не будуть ефективними.

Завдяки асиметричному насиллю, на думку Рафаеля Березвіля, учасники конфлікту отримують змогу контролювати перебіг насильницького протистояння таким чином, щоб позиціонувати себе в якості жертви і героя, який прагне захистити власну аксіологічну систему. Він зауважує: «Сучасна асиметрія насилля є результатом еволюції суспільства та його простору, а не методів боротьби» [6, р. 14].

В деякій мірі, ще на початку 90-х років ХХ століття Ж. Атталі спрогнозував поступову трансформацію політичного насилля і поширення його асиметричних проявів. Він передбачав, що основним конфліктом найближчого майбутнього буде протистояння між «багатими номадами» та «бідними кочівниками». Під «багатими номадами» Ж. Атталі розумів країни «золотого мільярда», а під «бідними кочівниками» - країни що розвиваються. Схожої думки дотримувався американський дослідник Девід Такер, який спрогнозував поступове зникнення міждержавної війни і перехід до асиметричних форм протистояння. На його думку, головним джерелом асиметричного політичного насилля стануть «дикі бійці», які не відчують жодного

жалю чи поваги до принципів цивілізованого співіснування [3].

На думку В. Вомака, симетричного насилля, на відміну від асиметричного, розглядає здатність сторін діяти тотожно по відношенню один до одного. В таких ситуаціях те, що А може зробити по відношенню до Б, Б може, в свою чергу, здійснити по відношенню до А [5, с. 121]. Нелінійний розвиток політичних відносин через асиметричні форми боротьби сприяє посиленню непрямих форм взаємодії між антагоністичними сторонами, що призводить до політичної поразки сильнішого учасника протистояння (парадоксальний прояв асиметрії).

Проаналізувавши бази даних з міжнародних конфліктів за період з 1946 по 2006 роки Л.В. Деріглазова дійшла висновку, що за даний період з 251 конфлікту лише 30 (12 %) можна вважати симетричними, натомість 88 % конфліктів слід віднести до асиметричних на основі статусу учасників [2, с. 12]. Дієвість асиметричної стратегії пояснюється тим, що вона дозволяє підірвати політично волю опонент до продовження конфлікту. Це відбувається за рахунок внутрішніх процесів в економічних, політичних і суспільних відносин, а також міжнародних факторів.

Ефективність методів асиметричного насилля стимулює учасників конфлікту вдаватися до нелегітимних і злочинних засобів здійснення насилля, які порушують усі можливі загальноприйняті норми міжнародного гуманітарного права. На даному етапі ще складно адекватно оцінити наслідки таких процесів для системи міжнародного гуманітарного права, яка потребує додаткового переосмислення через посилення тенденцій відповідно до яких, відбувається стрімке зростання якісних і кількісних показників асиметричного політичного насилля. Достеменно відомо лише те, що такий характер сучасного політичного насилля посилює процеси ерозії та дестабілізації принципів міжнародного гуманітарного права. Тому, порушення даних принципів, у сучасному соціально-політичному житті, стало головною особливістю переважної більшості випадків застосування практики асиметричного насилля.

Приклади асиметричного протистояння на території Іраку, Афганістану, Лівану, Сомалі яскраво демонструють прагнення однієї із сторін конфлікту компенсувати значну перевагу опонента, вдаючись до засобів політичного насилля, які не відповідають жодним нормам міжнародного гуманітарного права чи ключовим принципам теорії «справедливої війни». Внаслідок такого характеру сучасних насильницьких протистоянь, шаленими темпами зростає відсоток жертв серед цивільного населення, яке перетворюється на одну із головних цілей політичного насилля [7, р. 763].

Поширення асиметричних форм політичного насилля спричиняє поступове зникнення межі між комбатами та некомбатами. Про це свідчить практика використання мирних жителів, як «живого» щита та переміщення важливих військових об'єктів на територію густонаселених міських районів.

Слабший суб'єкт політичних відносин завжди буде прагнути використати переваги асиметричної стратегії, яка дозволяє зміни співвідношення балансу сил на його користь шляхом виявлення вразливих сторін супротивника. Е. Макк запропонував декілька гіпотез, які описують причини перемоги і поразки в умовах асиметричного протистояння:

1. Перемога слабого гравця обумовлена його сильною волею до перемоги і втратою волі до перемоги сильнішим гравцем;
2. Виснаження сильнішого учасника і як наслідок політична перемога слабшого;
3. Перемога, в умовах асиметричного протистояння, залежить від невійськових факторів (суспільна думка, ЗМІ);
4. Поразка сильнішої сторони є наслідком гострих протиріч між представниками внутрішньодержавної політичної еліти;
5. Активний осуд і тиск міжнародної спільноти, що призводить до поразки сильнішої сторони, в умовах асиметричного протистояння [9, р. 183].

В США з 2008 року видається міждисциплінарний науковий журнал «Динаміка асиметричного конфлікту», редакційна колегія якого визначає асиметричне політичне насилля, як «силовий конфлікт між державними і недержавними претендентами (challengers), який є домінуючою формою протистояння у сучасному світі» [2, с. 7]. Концепцію асиметричного політичного насилля ефективно використовують у теоретичних і прикладних дослідженнях в США, Ізраїлі, Великобританії, Австралії, Канаді.

Висновки. Таким чином, концепція асиметрії використовується для розгляду специфічних форм політичного насилля між сторонами з різними міжнародно-правовими, політичними, силовими, інформаційними, ресурсними статусами. Використання теорії асиметричного політичного насилля дозволяє проаналізувати можливості нелінійного розвитку подій на локальному, регіональному, національному та глобальному рівні політичних відносин. Використання асиметричної теорії в рамках політичної науки проявляється в розширенні насильницького протистояння не між суверенними державами, а між державою і політизованими

військовими угрупованнями. У переважній більшості таких конфліктів найбільше страждають цивільні громадяни.

Поширенню асиметричного політичного насилля сприяють: глобалізація і регіоналізація в економіці, політиці, культурі та інформаційних комунікаціях, а також нове сприйняття етнічної приналежності. Дієвість асиметричної стратегії пояснюється тим, що вона дозволяє підірвати політично волю опонент до продовження конфлікту. Це відбувається за рахунок внутрішніх процесів в економічних, політичних і суспільних відносин, а також міжнародних факторів. Учасники протистояння, які вдаються до засобів асиметричного політичного насилля чудово розуміють, що відповідно до ціннісних пріоритетів Західного світу зростання кількості загиблих серед цивільного населення є неприйнятним, тому головною ціллю атак деяких угруповань стають не військові, а цивільні цілі. Цей ціннісний перерозподіл терористичні угруповання вважають вразливою стороною Заходу і вдало використовують це для досягнення власних політичних цілей.

Бібліографічні посилання

1. Гайс Р., Зигрист М. Повлиял ли вооруженный конфликт в Афганистане на нормы ведения военных действий? / Р. Гайс, М. Зигрист // Международный журнал Красного Креста. – 2011. – № 881. – С. 139-182.
2. Дериглазова Л., Минасян С. Нагорный Карабах: парадоксы силы и слабости в асимметричном конфликте / Л. Дериглазова, С. Минасян // Аналитические доклады Института Кавказа. – 2011. – № 3. – 128 с.
3. Комлева Н., Борисов А. Асимметричные войны – геополитическая технология современного терроризма / Н.Комлева, А.Борисов // Обозреватель. – 2002. – № 11-12 (154-155).
4. Степанова Е.А. Асимметричный конфликт как силовая, статусная, идеологическая и структурная асимметрия / Е.А. Степанова // Военная мысль. – 2010. – № 5. – С. 47-54.
5. Фоменко С.В. Совмещающая конкретно-исторический и политологический подходы (Рец. Л.В. Дериглазова. Асимметричные конфликты: уравнение со многими неизвестными. Томск, 2009. 282 с.) / С.В. Фоменко // Вестник Томского государственного университета. – 2010. – № 2 (10). – С. 120-128.
6. Baeriswyl R. Use and Perception of Violence: A Girardian Approach to Asymmetric Warfare / R. Baeriswyl // Anthropeotics. – 2008. – № 3. – P. 1-50.
7. Geiß R. Asymmetric conflict structures / R. Geiß // International Review of the Red Cross. – 2006. – Volume 88. – № 864. – P. 757-777.
8. Grange, D.L. Asymmetric Warfare: Old method, new concern / D.L. Grange // National Strategy Forum Review. – 2000. – P. 1-5.
9. Mack A. Why big nations loose small wars: the politics of asymmetric conflict / A. Mack // World Politics. – 1975. – Vol. 27. – № 2. – P. 175-200.
10. Mitchell C. Asymmetry and Strategies of Regional Conflict Reduction / C. Mitchell // Cooperative Security: Reducing Third War Wars. N.Y.: Syracuse University Press, 1995. – P. 26-27.

УДК 327:339.5

Є. В. Магда

Київський національний університет імені Т. Г. Шевченка

ЕНЕРГЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ВІДНОСИН РОСІЇ ТА КРАЇН АЗІЙСЬКО-ТИХООКЕАНСЬКОГО РЕГІОНУ У 1998-2005 РР.

Становлення російської енергетичної експортної галузі у сер. 1990 – х рр. збіглося в часі з економічним підйомом низки азійських країн (Китаю, Індії, Південної Кореї, Японії). Азійська економічна криза 1998 р. пригальмувала, але не зупинила реалізацію ряду проєктів економічної співпраці. Нормативна база цих проєктів на міждержавному рівні була закладена також ще у сер. 1990 – х з початку 2000 – х рр.. вони почали поступово втілюватись у життя, втім, з низкою нереалізованих угод. Варто зазначити, що енергетичні проєкти виявилися похідними і до певної міри втілювали геополітичні концепції держав-учасниць.

Ключові слова: міжнародні відносини, енергетична дипломатія, АТР, експорт енергоносіїв.